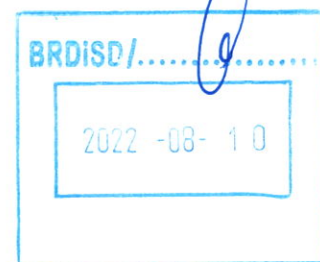

Dr hab. Jacek Stachera, prof. UMK
Katedra Konserwacji-Restauracji
Malarstwa i Rzeźby Polichromowanej
Wydział Sztuk Pięknych
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
ul. Gagarina 7, 87-100 Toruń

Toruń dn. 04 sierpnia 2022 r.

Recenzja pracy doktorskiej

Pani Anny Guzowskiej pt. *Jedno źródło, dwa strumienie. Badanie techniki i technologii obiektów dekorowanych laką i jej europejskimi imitacjami jako podstawa do odpowiedniego opracowania programu prac konserwatorskich na przykładzie trzech różnych zabytków z kolekcji Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie: stołu w stylu nanban (ok. 1610), dekoracji królewskiego Gabinetu Chińskiego autorstwa Martina Schnella (1730-1731) oraz biurka damskiego z warsztatu Jacques'a Dubois (ok. 1745).*

Promotor dr hab. Aleksandra Krupska, prof. ASP w Warszawie.

Recenzja opracowana została na zlecenie Rady Dyscypliny Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie.

Pani Anna Guzowska w 1996 roku ukończyła studia na kierunku Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu i otrzymała dyplom magistra w zakresie konserwacji malarstwa i rzeźby polichromowanej. Tematem jej pracy magisterskiej naukowo-badawczej, realizowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Bogumiły Rouby, było *Przygotowanie płócien dublażowych*. Natomiast promotorami dyplomu artystyczno-konserwatorskiego pt. *Konserwacja i restauracja obrazu olejnego na płótnie Zwiastowanie z XVII/XVIII wieku wraz z rokokowym obramieniem z kościoła śś. Janów w Toruniu* były prof. dr hab. Maria Roznerska i mgr Jolanta Korcz. Realizacja obu prac spotkała się z dużym uznaniem pracowników wydziału i nagrodzona została nagrodą im. Jerzego Remera. Po ukończeniu studiów w latach 1996-1998 pracowała na etacie konserwatora specjalisty w Zamku Książąt Pomorskich w Szczecinie.

W 1998 roku zostaje pracownikiem Pracowni Połotniczej w Muzeum Pałacu w Wilanowie, w 2000 roku zostaje przeniesiona do Pracowni Konserwacji Malarstwa, a w 2005 roku obejmuje stanowisko kierownika Pracowni Konserwacji Malarstwa Pałacu w Wilanowie, gdzie pracuje do chwili obecnej. Pani Anna Guzowska posiada bardzo bogaty dorobek naukowy i artystyczny. Wciąż podnosi swoje kwalifikacje zawodowe przez uczestnictwo w licznych szkoleniach, kursach i konferencjach, gdzie bierze aktywny udział jako referent osiągnięć własnych bądź współdzielonych z zespołem pracowników Pracowni Konserwacji Malarstwa Pałacu w Wilanowie.

Jest autorką i współautorką licznych publikacji polsko i angielskojęzycznych, głównie internetowych i posterów prezentowanych na licznych konferencjach w kraju i poza granicami. Do najważniejszych zaliczyć możemy:

- *Portret konny Stanisława Kostki Potockiego Jacques'a-Louisa Davida*, A. Guzowska, A. Kwiatkowska, D. Walawender-Musz, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, Warszawa, 2021.
- *The role of international projects in popularising knowledge on urushi lacquerware treatments in Central Europe*, A. Guzowska, J. Koryciarz-Kitamikado, Sh. Kitamura, 202; udział w konferencji (prezentacja) *Transcending Boundaries: Integrated Approaches to Conservation*. ICOM-CC 19th Triennial Conference, Beijing, 17-21.05.2021, artykuł w materiałach pokonferencyjnych; International Council of Museums, Paris, paper 4483 (s. 1-8).
- *A Nanban table and a shield. Two unique artefacts from the Wilanów Palace lacquerware collection*, J. Koryciarz-Kitamikado, A. Guzowska, A. Łoboda. 2021. [w:] *Oriental Ceramic Society Newsletter No.29*. <https://www.orientalceramicsociety.org.uk/publications/newsletter> (19 XII 2021).
- *Zegary angielskie dekorowane imitacją markieterii. Badania i konserwacja*, A. Kwiatkowska, K.T. Borkowska, A. Guzowska; *Wilanowski Informator Konserwatorski* 2017, s. 116-128.

Do najciekawszych prac konserwatorsko-restauratorskich należą:

- konserwacja obrazu sztalugowego *Scena pojednania we wnętrzu świątyni*, autorzy prac A. Guzowska, E. Modzelewska, R. Orłowska (2003),
 - badania i konserwacja portretu *Izabeli Lubomirskiej* pędzla M. Bacciarellego, kierownik projektu (2019-2021),
 - badania i konserwacja orientalnej eksportowej szkatuły w stylu przejściowym, ok. poł XVII w., kierownik projektu badawczo-konserwatorskiego (2020-2021),
- a także obiekty będące tematem niniejszej rozprawy:
- badanie technik i technologii użytych do dekorowania w stylu laki europejskiej Gabinetu Chińskiego w Muzeum w Wilanowie. Instytucja prowadząca Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie; kierownik projektu dr inż. Irmina Zadrożna, uczestnik zespołu (2008 – 2010)
 - badania i konserwacja stołu w typie Namban, Japonia. XVI/XVII w., kierownik projektu badawczo-konserwatorskiego (2017-2019)
 - badania i konserwacja biurka damskiego, J. Dubois, ok. 1745, kierownik projektu badawczo-konserwatorskiego (2017).

Ocena rozprawy doktorskiej

Zaprezentowana rozprawa doktorska składa się z trzech tomów. Pierwszy, zasadniczy tom to opis zagadnień związanych z proveniencją przedmiotów z laki w Europie, techniką ich wykonania oraz badań zrealizowanych przy obiektach stanowiących podstawę niniejszej pracy. W drugim umieszczona jest dokumentacja ze zrealizowanych prac konserwatorsko-restauratorskich przy dekoracji lakierniczej biurka damskiego z warsztatu Jacques'a Dubois wraz z dokumentacją badań specjalistycznych. Natomiast w trzecim zamieszczona jest bogata

dokumentacja fotograficzna z przeprowadzonych zabiegów konserwatorskich przy powyższym obiekcie.

We wstępie autorka przedstawia główny cel badań i konserwacji: objekty dekorowane laką orientalną i jej europejskimi imitacjami, które znajdują się w zbiorach Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie. Omawia różnice między laką azjatycką i europejską, wynikające z użycia do wyrobu oryginalnej laki żywicy pozyskiwanej z drzew sumakowych rosnących w Azji, której głównym składnikiem jest *urosil*. Piękny wygląd obiektów pokrytych tą laką był powodem poszukiwania w Europie rozwiązań imitujących jej wygląd.

Przeprowadza analizę dostępnej literatury związanej ze stosowaniem różnych technik lakierniczych w obiektach zabytkowych na terenie Polski. Wskazuje na istotną rolę w swoich pracach pani Joanny Koryciarz-Kitamikado, specjalistki w zakresie konserwacji zabytków dekorowanych laką metodami japońskimi, odmiennymi od powszechnie stosowanych metod europejskich.

Po tym wprowadzeniu przechodzi do prezentacji obiektów, na których przeprowadzono badania stanowiące podstawę do opracowania programu prac konserwatorskich. Są to:

- stół w stylu nanban z pocz. XVII wieku. w całości pokryty laką orientalną, bogato zdobiony dekoracją z macicy perłowej oraz prószonego złota i srebra,
- dekoracja jednego z alkierzy przylegających do Sypialni Króla Jana III z XVIII w, której autorem jest Martin Schnell. Ściany dekorowane panelami ozdobionymi imitacją japońskiej techniki nashiji, w Europie nazywanej laką awenturynową,
- biurko damskie w typie chinoiserie powstałe w 1745 w warsztacie francuskiego ebenisty Jacques'a Dubois. Mebel wykonany w Europie, łączący w sobie elementy wykonane z laki orientalnej i europejskiej.

Autorka kończy wstęp konkluzją, że bez przeprowadzenia badań technologicznych i stylistycznych, w przypadku tak mało rozpoznanych pod względem techniki i technologii obiektów, nie istniałaby możliwość opracowania właściwego programu prac konserwatorskich uwzględniającego zastosowanie właściwych metod i materiałów a pozwalających przywrócić obiektom walory estetyczne.

W rozdziale pierwszym opisuje historię i obszar występowania przedmiotów wykonanych z laki na terenie Azji Południowej i Południowo-Wschodniej. Związany jest on bezpośrednio z występowaniem drzew z rodziny sumakowatych. Najstarsze artefakty wykonane w tej technice na terenie Japonii pochodzą sprzed 3000 lat przed naszą erą, a w Chinach nawet 5000 lat przed naszą erą. Lakiery wykonane z laki orientalnej poza wyjątkowym wyglądem posiadały również niebywałą trwałość, były niewrażliwe na kwasy, alkalia i inne czynniki. Przeprowadzone badania wykazały, że do podstawowej żywicy dodawane były różne dodatki, a technika wykonania była wielowarstwowa i charakterystyczna dla poszczególnych regionów. Pozwolę sobie tu przytoczyć wypowiedź doktorantki: *Dwa kraje, które rozwinęły produkcję wyrobów z laki na najwyższym poziomie estetycznym i technicznym, to Chiny i Japonia. Podczas gdy chińskie laki (qi) osiągnęły perfekcję w doskonałej jakości barwnych reliefach i kolorowych lakach koromandelskich, to laki japońskie (urushi) uważane są za niedościgły wzór w technice maki-e, czyli wykonywania wzorów za pomocą sproszkowanych metali. Z kolei bogate inkrustacje z masy perłowej (raden) są najbardziej charakterystyczne dla krajów, gdzie łatwy był dostęp do najpiękniejszej muszli*

z macicą perłową, czyli dla lak koreańskich i z wysp Ryukyu. Stwierdza, że z czasem wraz ze wzrostem popularności wyrobów z laki zaobserwować można spadek ich jakości.

Następnie omawia historię sprowadzania obiektów wykonanych z laki orientalnej do Europy. Pierwsze wyroby docierały do Europy już w X-XI wieku drogą lądową (tzw. jedwabnym szlakiem), ale prawdziwy rozwój nastąpił po roku 1543 wraz z odkryciem przez Portugalczyków drogi morskiej na Wschód. Piękno wyrobów wykonanych z laki orientalnej stało się przedmiotem pożądania przez zamożnych i władców. Popyt był tak duży, że stał się jednym z głównych towarów eksportowych Japonii i Chin do Europy. Jak pisze autorka sprzyjał temu fakt, że sok *urushi* pod wpływem wilgoci z powietrza szybko polimeryzował i nie nadawał się do wielomiesięcznego transportu drogą morską. Zapotrzebowanie na wyroby z laki stało się bezpośrednią przyczyną poszukiwania rozwiązań technicznych w lakiernictwie dających zbliżony efekt estetyczny w licznych pracowniach na terenie Europy.

Jak już wcześniej zostało powiedziane, pierwszymi, którzy dostarczali drogą morską wyroby z laki do Europy, byli Portugalczycy. Przybysze z Europy, ze względu na swoje odmienne zachowanie zwani byli przez miejscowych nanban-jin (południowy barbarzyńca). W ślad za nimi Hiszpanie i przedstawiciele licznych zakonów szerzących chrystianizację wśród ludności miejscowej. Procesowi temu towarzyszył ożywiony handel różnymi przedmiotami, w tym również z laki. Autorka dokonuje krótkiej analizy mieszania się różnych trendów w sztuce i rzemiośle artystycznym i wpływu na ten proces stylu nanban.

Następnie omawia styl przejściowy, który związany był wraz z odsunięciem rywalizujących Hiszpanów i Portugalczyków na rzecz handlu z Holandią, co nie pozostało bez wpływu na formę dekoracji orientalnych wyrobów. Jak pisze doktorantka: *Wzory geometryczne oraz wykorzystujące motywy kwiatowe, ptaki i bestie, charakterystyczne dla stylu nanban, przekształciły się w styl z obrazami narracyjnymi, co w konsekwencji doprowadziło to do powstania w drugiej połowie XVII w. stylu tzw. piktorialnego. Jego cechą jest wyraźny kontrast pomiędzy lakowym tłem a kin-maki-e, czyli połączanymi przedstawieniami z wypukłym reliefem.* Od początku XVII wieku duży wpływ na poszerzenie i pogłębienie handlu z Chińczykami miała również Anglia i Francja. Chińskie warsztaty zaczęły specjalizować się w produkcji mebli pod kątem gustów europejskich, a na terenie Europy starano się stworzyć lakiery imitujące orientalną lakę. Zafascynowanie i inspiracja sztuką i rzemiosłem Chin przyczyniły się do powstania terminu *chinoiserie*, określenie to odnosiło się do sztuki całego obszaru wschodnioazjatyckiego. Natomiast imitacje czarnej laki były określane mianem *japaninng*. Powstawały liczne traktaty opisujące receptury lakierów dających możliwość imitowania orientalnych przedmiotów dekoracyjnych. Autorka w tym rozdziale obok aspektów historycznych wprowadza nas w świat pojęć i definicji niezbędnych dla zrozumienia problematyki zawartej w dalszej części dysertacji.

Kolejny podrozdział dotyczy proveniencji sztuki orientalnej w Polsce. Jak pisze autorka, obok władców Polski Jana III Sobieskiego, a później Sasów, ważną rolę odgrywały możliwe rody: Sieniawskich, Leszczyńskich, Lubomirskich, Branickich czy Czartoryskich. Owe rody, chcąc podkreślić swoje znaczenie i znajomość obowiązujących trendów na dworach europejskich, nabywały dzieła orientu. Szczególnie istotne znaczenie miały rządy Augusta II Mocnego, który sprowadził do Polski z Drezna najlepszych architektów, dekoratorów i artystów, a z usług których, oprócz króla, korzystała polska arystokracja. Autorka stwierdza, że istotne znaczenie dla poznania rzemiosła artystycznego tego okresu na ziemiach polskich

miało odnalezienie zapisków Marcina Groblicza w 1997 w Bibliotece Wróblewskich w Wilnie. Receptury zawarte w zapiskach tego lutnika i artysty- malarza zostały odpowiednio skomentowane i przeanalizowane w ramach rozprawy habilitacyjnej przez Aleksandrę Krupską. Jak pisze autorka niniejszej pracy doktorskiej to jedyna publikacja w Polsce omawiająca łącznie temat laki orientalnej i europejskiej od strony techniczno-technologicznej, na tle historycznym i kulturowym.

Następnie omawia działalność mistrzów związanych z obiektami będącymi na wyposażeniu pałacu w Wilanowie; Martina Schnella i Jacques'a Dubois i ich warsztatów, a także artystów mających ogromny wpływ na rozwój laki europejskiej. Do nich zaliczają się Gerard Dagly i jego brat Jacques, których prace wyróżniały się mistrzowską techniką i technologią wykonania, Christian Reinow oraz rodzina Martin. Rozdział zamyka przedstawienie przykładów dekoracji gabinetów rezydencjalnych wykonanych w całości w technice laki europejskiej nawiązującej do estetyki orientu bądź z wkomponowanymi elementami chińskiej a rzadziej japońskiej laki.

Drugi rozdział to omówienie obiektów z rodzaju *Chinoiserie* będących na stanie kolekcji pałacu w Wilanowie, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów stanowiących element niniejszej rozprawy. Jak pisze autorka, bogactwo zbiorów wynikało z wielkiej fascynacji sztuką Azji kolejnych właścicieli Wilanowa. Gromadzenie dzieł sztuki orientu zapoczątkował Jan III, który był zafascynowany Dalekim Wschodem, a w szczególności Chinami. Po śmierci władcy zbiory uległy częściowemu rozproszeniu. Posiadłość zakupiona przez Elżbietę z Lubomirskich Sieniawską następnie przeszła w ręce Czartoryskich i Potockich. W 1730 roku na mocy kontraktu między wojewodziną Denhoffową z domu Sieniawską a królem Augustem II Mocnym, król otrzymał w wieczyste użytkowanie pałac wilanowski. Zlecił on wykonanie Gabinetu Chińskiego grupie artystów pod kierunkiem Johanna Samuela Mocka, do których dołączył znany już wówczas i pracujący dla króla w Dreźnie Martin Schnell. W wyniku współpracy artystów powstała przepiękna dekoracja pomieszczenia o bogatej ikonografii, łącząca duże powierzchnie wykonane w technice imitacji złocistej laki awenturynowej z namalowanymi misternymi scenami figuralnymi oraz motywami fauny, wzorowanej na sztuce dalekowschodniej. Martin Schnell był również autorem kilku mebli będących na wyposażeniu pałacu wilanowskiego. Według autorki stół nanban został prawdopodobnie nabyty w połowie XIX wieku przez Augusta Potockiego, właściciela Wilanowa w latach 1840-1892. W tym czasie zakupiono również biurko pochodzące z warsztatu Jacques'a Dubois.

Zagadnienia techniki i technologii – laka orientalna i jej europejskie naśladownictwo. Różnice i podobieństwa.

Już sam tytuł sygnalizuje niezwykle interesującą z perspektywy technologa tematykę rozdziału. W pierwszej części znajduje się opis laki orientalnej, w tym sposobu jej otrzymywania, właściwości oraz przykłady zastosowania różnych technik zdobienia laki na obiektach.

Fascynacja sztuką orientalną, jej pięknem, tajemniczym urokiem, a w konsekwencji dążenie do jej naśladownictwa miała ogromny wpływ na rozwój technik i technologii sztuki lakierniczej na terenie Europy. Ze względu na niemożność stosowania soku z drzew

sumakowych w europejskich warsztatach lakierniczych prowadzono szereg eksperymentów w celu uzyskania efektów zbliżonych do laki orientalnej. Stosowano różnego rodzaju żywice rozpuszczalne w olejach lub alkoholu, mieszane z różnego rodzaju dodatkami: płatkami i proszkiem złota, srebra, cyny, mosiądzu, brązami. Najczęściej stosowano żywice kopalowe, bursztyn, kalafonie, szelak, sandarak, mastyks i smoczą krew. Każdy warsztat miał własną ściśle chronioną recepturę, ale główną zasadą było dokładne szlifowanie i polerowanie ostatnich warstw w celu uzyskania zbliżonego do laki orientalnej połysku.

Kolejny rozdział to omówienie zrealizowanych badań mających na celu przygotowanie odpowiednich programów prac konserwatorskich dla trzech obiektów z kolekcji Muzeum Pałacu Jana III w Wilanowie z uwzględnieniem technik lakierniczych dalekowschodnich i europejskich. Ze względu na skalę obiektów badania zostały przeprowadzone przez zespoły w ramach uzyskanych dotacji, a w każdym z nich Pani Anna Guzowska odgrywała istotną rolę koordynatora bądź kierownika projektu. Należy tu nadmienić, że prace badawcze w Gabinetcie Chińskim finansowane były przez KBN, badania biurka z warsztatu Jacques'a Dubois przez MKiDN, a stołu nanban przez japońską fundację The Sumitomo Foundation. Ze względu na specyfikę obiektów w zespołach brali udział doświadczeni konserwatorzy i badacze z wielu ośrodków naukowych w kraju i za granicą.

Zrealizowane badania obejmowały:

1. badania archiwalne, analizy porównawcze,
 2. analizę stanu obiektu: badanie w świetle UV i VIS, badanie w promieniach Rtg,
 3. wykonanie niewielkich odkrywek, pobranie próbek,
 4. badanie pigmentów, barwników organicznych i wypełniaczy na podstawie:
 - obserwacji mikroskopowej w świetle odbitym, obserwacji mikroskopowej rozmazów wodnych,
 - analizy składu pierwiastkowego przy użyciu skaningowego mikroskopoelektronowego sprzężonego z mikrosondą elektronową SEM-EDS,
 - analiza widm wzbudzonych światłem UV, spektroskopia UV-VIS,
 - wysokosprawna chromatografia cieczowa, HPLC,
 - spektroskopia emisyjna ze wzbudzeniem laserowym, LIBS,
 - badania składu pierwiastków w wybranych mikroobszarach metodą spektrometrii,
 - fluorescencji rentgenowskiej p-XRF,
 5. badanie spoiw:
 - analizy mikrochemiczne – wybarwienia w odczynnikach,
 - analiza widm absorpcyjnych w podczerwieni z transformacją Fouriera - FTIR,
 - chromatografia gazowa ze spektrometrią masową – GS/MS,
 - chromatografia cieczowa połączona ze spektrometrią mas – LC/MS,
 - chromatografia gazowa ze spektrometrią masową z zastosowaniem wodorotlenku,
 - tetrametyloamoniowego THM-Py-GC/MS,
 - spektrometria masowa wspomagana laserową desorpcją/ionizacją MALDI-TOS MS,
 6. identyfikacja rodzaju drewna na podstawie analizy mikroskopowej,
 7. badanie starzeniowe próbników z laką europejską światłem lampy ksenonowej.
- Doktorantka była autorką wszystkich programów badawczych, którym poddane były obiekty.

W rozdziale piątym na podstawie przeprowadzonych badań omawia technikę i technologie obiektów będących przedmiotem rozprawy doktorskiej: stołu nanban, Gabinetu Chińskiego oraz biurka damskiego z warsztatu J. Dibois.

Jak pisze autorka stół nanban z przełomu XVI i XVII w. jest jedynym tak dużym, o którym wiemy, ponieważ pozostałe dwa z tego okresu są mniejszych rozmiarów. Stwierdzenie to oparła na przeprowadzonych licznych analizach materiałów i publikacji. W opisie zamieszcza bardzo szczegółowy opis konstrukcji stołu, rodzajów drewna z których został wykonany, techniki i technologii warstw zdobiących z uwzględnieniem oryginalnych, wykonanych w lace orientalnej, oraz wtórnych, pochodzących z przeprowadzonych prac konserwatorskich. Omawia dekoracje pokrywające blat i nogi stołu, wskazując na odmienny charakter jednej z nich, co tłumaczy prawdopodobną pomyłką podczas pakowania elementów, które w dużej ilości wykonywano na eksport do Europy.

Następnie omawia Gabinet Chiński w pałacu wilanowskim, jego umiejscowienie, wygląd, formę i rodzaj zdobiących go dekoracji. Dokładnie przybliży technikę wykonania poszczególnych elementów stanowiących dekorację wnętrza; złocień i polichromii, ze szczególnym uwzględnieniem wykonanych w technice laki europejskiej. Przeprowadzona analiza i badania pozwalają doktorantce na dokładne określenie opracowań i elementów oryginalnych i wtórnych.

Kolejny obiekt to biurko damskie z warsztatu J. Dubois. Jak pisze autorka, przed połową XVII wieku we Francji niezwykłą popularność zyskały meble o formie rokokowej wykończone misterną dekoracją z forniru lub *chinoiserie*. Obiekt o przepięknym kształcie i równie pięknej dekoracji łączy w sobie elementy wykonane z laki orientalnej z opracowaniem w lace europejskiej. Podobnie jak przy poprzednich obiektach na podstawie przeprowadzonych analiz i badań zamieszczony jest dokładny opis budowy, użytych rodzajów drewna, techniki wykonania elementów lakierniczych. Ponadto dokonuje prezentacji przykładów biurek z tego okresu realizowanych w różnych warsztatach na terenie Europy, a obecnie zdobiących liczne muzea.

Rozdział zamykają tabele z stratygraficznym zestawieniem wyników badań pigmentów i spoiw w poszczególnych obiektach.

Szczególnie interesujący dla piszącego niniejszą recenzję jest rozdział szósty, w którym doktorantka podjęła się wykonania próby odtworzenia techniki i technologii lakierniczej dekoracji Gabinetu Chińskiego, co jak sama zauważa pozwoliło jej lepiej zrozumieć wyniki badań analitycznych, a według mnie również proces twórczy warsztatu Martina Schnella. Słusznie zauważa, że niewielki dodatek innego składnika zmienia znacząco właściwości spoiwa i mimo rozwiniętej techniki badawczej nie zawsze jesteśmy w stanie ustalić dokładny jego skład, a dla efektu końcowego i trwałości dzieła istotne znaczenie ma użyty rozpuszczalnik, kolejność i proporcje dodawanych składników i wiele innych czynników.

Przygotowanie prób opracowań laki europejskiej oparła na przepisach zamieszczonych w dwóch najbardziej znaczących traktatach tego okresu *Pictoria, sculptoria et quae subalternarum atrium* Theodor'e de Mayerne'a (1703) i późniejszym czasowo *L'Art du Peintre, Doreur, Vernisseur* Jeana Felixa Watina (1772).

Autorka uzyskała bardzo ciekawy efekt przy odtwarzaniu lakieru awenturynowego – imitacji nashiji, zbliżony w swoim charakterze do lakierów z Gabinetu Chińskiego. Także próby

wykonania lakierów błękitnego i różowego zakończyły się sukcesem. Cenną uwagą jest, że nakładanie kolejnych warstw werniksu nie może odbywać się zbyt szybko, gdyż mogą pojawić się pomarszczenia powierzchni lub krakelury. Warstwy werniksu nie powinny również być zbyt gęste.

Zaobserwowane zmiany w dekoracji lakierniczej Gabinetu Chińskiego, przyczyniły się do podjęcia badań mających na celu ustalenie odporności barwnych lakierów na światło. Badaniom podała 23 próbki, które przez 1152 godziny poddano działaniu światła lampy ksenonowej a zmiany rejestrowano spektrofotometrem. Autorka dokonuje właściwej oceny zaistniałych zmian w warstwach lakierów.

W tabeli 10 pt. Skład warstw barwnych oraz werniksów próbek poddanych badaniom w określeniu lakiery niebieskie i lakiery różowe należałoby doprecyzować, że chodzi o podkład niebieski i różowy, gdyż same lakiery są praktycznie bezbarwne, ewentualnie o zabarwieniu lekko żółtawym. Piszący te słowa zdaje sobie sprawę, że wynika to z przeprowadzonych konkretnych prób odtworzenia dekoracji Gabinetu Chińskiego, ale osoba która nie analizuje całej pracy, a tylko wybrane zagadnienia mogłaby mieć kłopot ze zrozumieniem tego opisu. Sądzę, że przy ewentualnej publikacji pracy należałoby dokonać tu korekty.

Równie ciekawy jest ostatni rozdział pt. Technika i technologia wykonania oryginału jako jedno z kryteriów doboru odpowiedniego programu prac konserwatorskich i restauratorskich. Na podstawie tych trzech obiektów możemy prześledzić jak różne może być podejście do procesu konserwacji: uwarunkowane stanem zachowania, techniką wykonania, ale również postrzeganiem dzieła sztuki w różnych kulturach czy uzależnione od ich tradycji. Pokazuje również jak istotne możliwości daje stosowanie najnowszych technik wizualizacji komputerowej wnętrza/obiektu w oparciu o uzyskane wyniki analiz i badań.

Tocząca się od lat dyskusja nad odwracalnością stosowanych materiałów budzi wiele emocji, ale każdy konserwator ma świadomość, że przesycając żywicą drewno bądź tynki w celu wzmocnienia struktury jest to proces praktycznie nieodwracalny. Metody japońskie dotyczące konserwacji przedmiotów dekorowanych *urushi* zakładają użycie takiej samej odpowiednio przygotowanej żywicy. Jej zastosowanie pozwala na uzyskanie idealnego scalenia, ale również nieodwracalnie zaciera się granica między oryginałem a uzupełnieniem. Uważam, że w przypadku stołu nanban słusznie postanowiono przyjąć rozwiązanie zgodne z doktryną japońską. A do przeprowadzenia konserwacji ściągnięto z Japonii wybitnych specjalistów od laki i masy perłowej Shigeru Kitamura i Joannę Koryciarz-Kitamikado. Należy nadmienić, że autorka niniejszej pracy była również członkiem zespołu realizującego prace konserwatorskie.

Przy konserwacji biurka z warsztatu J. Dubois'a, zdobionego laką europejską z wkomponowanymi elementami z laki orientalnej, przyjęto tradycyjny model konserwacji.

W podsumowaniu autorka uzasadnia wybór tematu podyktowany problematyką obiektów zdobionych laką orientalną i poszukiwaniami metod jej imitacji w warsztatach mistrzów europejskich. Na początku podejmowano próby odnalezienia technik pozwalających uzyskać lśniąca jak lustro orientalne powierzchnie i naśladować wzornictwo, które cieszyło się dużym powodzeniem wśród europejskich odbiorców. Z czasem wzory i dekoracje azjatyckie i europejskie łączyły się, tworząc nową niepowtarzalną jakość. Autorka zwraca szczególną uwagę na problemy przed jakimi staje konserwator mając do wykonania konserwację tak

technologicznie skomplikowanych obiektów. Odnosi się do problemu kompatybilności charakterystycznego dla japońskiej doktryny konserwacji oraz do problemu odwracalności zastosowanych materiałów obecnego w doktrynie europejskiej.

Praca posiada bardzo bogatą literaturę, ponad 250 pozycji w języku polskim i angielskim.

Tom drugi stanowi Dokumentacja prac konserwatorskich i restauratorskich przy konstrukcji i dekoracji lakierniczej biurka damskiego z warsztatu J. Dubois'a.

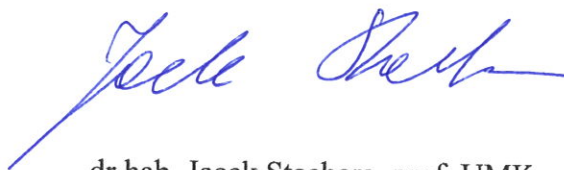
Tom trzeci to bardzo bogata dokumentacja fotograficzna, składająca się z 257 zdjęć z opisami, stanowiąca dopełnienie tomu drugiego.

Konkluzja

Oceniając pracę należy stwierdzić, że układ pracy jest przemyślany i klarowny. Należy zwrócić uwagę na bogaty zakres wiedzy i zawartych w niej informacji, a także sposób pisania wciągający czytelnika w poznawanie kolejnych zagadnień. Bez wątpienia pracę po odpowiedniej korekcie należy opublikować.

Autorka dokładnie wskazuje jak istotne i ważne dla programu prac konserwatorskich i doboru odpowiednich materiałów jest precyzyjne i dokładne rozpoznanie techniki i technologii wykonania obiektu. Potwierdza to znaną w konserwacji regułę, że każdy obiekt musi być traktowany indywidualnie, ze względu na swoją historię, technikę, stan zachowania i miejsce ekspozycji.

Zaprezentowana praca w pełni spełnia wymagania stawiane rozprawie doktorskiej i wnioskuję o dopuszczenie doktorantki do dalszych procedur uzyskania stopnia doktora.

dr hab. Jacek Stachera, prof. UMK